

Істнування значного кусника суцільної української національної території в Бесарабії не підлягає отже ніякому сумніву. Евентуальні посягання української держави на цілу Бесарабію вважавби я несправедливими. Та таксамо несправедливим є посягання Румунії на цілу Бесарабію. Тим сильніше виступає тут несправедливість і недоцільність рішення мирового конгресу.

Що зискує цим рішенням Румунія? Правда — мільон дійсних Румунів, великий і дуже родючий край та гравію Дністра, одну з найкращих природних границь на всю східну Європу (Шенк). Та ще більше вона втрачає. Українська Бесарабія більша від Ельзас-Льотарингії. Її населення, як у протім населення всіх окраїнних земель України, національно зглядно дуже свідоме. Національна неволя бесарабських Українців буде все могутньою гальмою дійсно приятних відносин України до Румунії. Дотепер Румунія користала зі свого положення між Австро-Угорщиною та Росією, щоби в разі потреби то ту то там шукали спира. Тепер Австро-Угорщини не стало, Україна, коли стане прецьм раз державою в своїх етнографічних границях, буде супроти Румунії колосом, грізним не тільки величиною, але й своїми претензіями до загарбаних Румунією українських земель. Не пересажую, коли скажу, що добре співжиття з Україєю важливе для Румунії як уся Бесарабія. А до цього доброго співжиття треба тільки поділитись цим краєм на етнографічних основах. Здобуток для Румунії вийде все таки не малий — 24000 км² з 1637000 переважно румунського населення.

Що втрачає парижським рішенням чи самохітним зреченням Бесарабії Україна?

Дуже багато! Перш усього добрий кусень суцільної української території. Його втрата географічно інволює теж утрату української Буковини. Втрачає простір дуже родючий, головню на кукурудзу й вино, втрачає, що найважливіше, великий кусень морського побережжя й доступ до дунайських гирл. Одеса, опинившись у кутку держави, близенько границі, втрачає добру третю частку свого значіння. Плавба по Дністрі, що стає границією рікою, не має ніяких виглядів розвитку, таксамо використання водної сили Дністра. Та найважливіша для України лучсова втрата це втрата гирл Дунаю. Цеж одинокий безпросередний шлях середземної сполуки України з центральною Європою, з особна з промисловою Німеччиною. Обмін добра поміж Україною та Німеччиною мусить, хоч не хоч, відбуватись головню дунайською дорогою. Коли вона зачиниться самохітною чи примусовою вратою, зносини України з центральною Європою (головню що до масового добра) стануть дуже трудні коли не майже неможливі.

I. О. Бочковський.

Т. Г. Масарик.

II.

Гуманітаризм Масарика, як і вся його філософія, є очевидно наскрізь реальний та активний. В цій його теорії людяности немає ані краплі фразеологічної романтики чи надземного містицизму. „Гуманність — каже він, не є доктриною пренепротивлення злу. Навпаки — зі злом треба скрізь і завжди без пресолюки боротися, однак з захованням особистої гідности... Треба лихо перемогати добром. Треба завжди і послідовно засуджувати кожне насильство. Але боронитись можемо, маємо і мусимо. В найгіршому випадку навіть залізом. Слід однак уникати зачинного насильства — нових насильств.“

У світогляді Масарика — як на це була вже звернена увага вище — величезне значіння має релігія. Він від дитячого віку був глибоковірною людиною. На його думку, більшість соціальних недомигань нашого віку — (між иншим і масовий зріст самогубств) саме обумовлена є атеізмом або релігійним індиферентизмом. „Супільність без релігії — каже він — не може істнувати.“

В своїх писаннях Масарик докладно зясував своє відношення до релігійної проблеми. В одній з своїх менших розвідок („В боротьбі за релігію“) він каже:

„Вірити це значить вірити в щось або когось: не має однак нішого авторитету крім науки та значючих людей... Церква не вистачає вже нам зі своєї наукою, керівництвом, моральністю.“

На іншому місці цієї самої праці пише він: „Що до змісту — то релігія є розв'язуванням проблему вічності. Однак вирішувачням її не лише в області теорії, але і на практиці, позаяк проблема вічності має бути людиною переживана. Релігія — це життя *sub specie aeternitatis*, познання сенеу життя, нашого відношення до світа, до дійсности.“

Релігія є осередком та керівничою духовою силою життя, є боротьбою за нове життя, за нові вищі життєві вартости... .

... Релігію треба переживати.

Вона жадає гумантарної етики, глибшого погляду на родинне життя, шляхетнішого розуміння подружжя і більшого поглиблення в сфері суспільних відношень... .“

Цікавим є відтак погляд Масарика на істоту бога. Він висловив його у своїх американських викладах. „На мою думку, те, що ми називаємо богом або вічною силою і т. д. є поняттям зовсім суб'єктивним. Хтось закине: Як може модерна людина вірити в бога? Я не вірю сліпо: для мене теорія про бога є научною гіпотезою, і тому мій бог є інший, ніж бог теологічний.“

Словом, вищезасоване Масариком розуміння релігійної справи є чимсь зовсім індивідуальним та суб'єктивним. Це власне гармонічно-синтетичний світогляд. Як зрихильник еволюціонізму Масарик є тої думки, що релігія, як і все у космосі, — підлягає законам еволюції, що отже вона перетворюється, змінюючи свої форми та зміст, але не може зовсім загинути.

Проти офіційної церковщини Масарик був ще від гімназії. Полки і клер уважали його своїм найнебезпечнішим ворогом та безбожним атеїстом і деморалізатором студентської молоді. В 1906. р. 393 католицьких ксьондзів виступили проти нього судовим процесом саме за деморалізацію молоді та поширювання серед неї протирелігійного думання... Чи можна уявити собі під адресою Масарика щось більш парадоксального або перфідного, ніж ці заходи жерців релігійного бюрократизму!.. У своєму „Дзеркалі катехетів“ він дав знамениту відправу на цю ксьондзівську безличну напасть.

Як вже була мова вище, що найбільше характеризує Масарика яко людину в чім величезне значіння його життя та діяльності — це є дисуюча згода у нього поміж словом та ділом, теорією і життєвою практикою. Як ми казали вже: його філософія людяности завжди була активною. Він так щиро перенявся нею, що для нього все, що людське, було своє, а не чуже, що проти кожного насильства чи неправди він уважав своїм обов'язком виступити з протестом та з енергічною протиакцією. За останніх сорок літ не було майже в Чехах та Австрії ніякої важної справи, в якій би Масарик не виступив в обороні позривджених і правди.

Згадаємо лише його протиагнєсемітську кампанію в 1899. р. з приводу відомого процесу Гільєнера, коли Масарик мусів безоглядно боротися та доказувати безпідставність ритуального забобону, за що вуличний патріотизм обкидував його болотом та обвинувачував в національній зраді і запроданности Жидам. Хтось з палких патріотів чеських назвав тоді свого пса Масариком задля більшого заманіфєстування свого національного обурення... .

У віденському парламенті Масарик рішучо виступив проти реакційним спробам клерикалів з Люеґром на чолі опанувати вище шкільництво в Австрії. Відтак у 1908. р. він забирав голос у відомій афері проф. Вармунда. В 1909. р. Масарик енергійно заангажувався в славетним загребським процесі з приводу т. зв. великосербської пропаґанди в Австро-Угорщині а потім в аналогічним процесі віденського історика д-ра Фрід'юґа.

В 1910. р. Масарик розпочав в парламенті, а відтак в делеґаціях, систематичну кампанію супроти провокаційної закордонної політики Австро-Угорщини особливо щодо Сербії та югославянської справи загалом, безоглядно демаскуючи злочинність і безприкладну іґноранцію австро-угорської офіційної дипломатії, що сфальшованими документами хотіла виправдати підготовляемий напад покійної чорно-жовтої монархії на сербську державу. Масарик вже тоді передбачав, що ця безглуздо-аґресивна політика веде ґабсбургську монархію до неминучого занепаду і в цьому сенсі на передодню всевітньої катастрофи він поставив діагноз майбутнього розпаду наддунайської великодержави.

З інших політичних виступів Масарика спеціальної уваги заслуговує його участь в боротьбі за виборчу реформу в бувшій Австро-Угорщині, що найвищого напруження досягла наприкінці 1905. р. у звязку з першим всеросійським страйком. Масарик не лише словом і пером боронив необхідність негайного вирішення справи виборчої реформи в демократичному дусі, а в критичний момент — підчас бурхливих падолистових подій в Празі — він один з чеської неробітничої інтеліґенції — демонстрував на вулицях чеської столиці у робітничому масовому поході за негайне полагодження цієї палкої справи, з приводу чого мав очевидно непріємні конфлікти з пражською поліцією.

Ось низка фактів, характеризуючих першого чеського президента як людину і громадського діяча. Саме в зясованих вище його виступах яскраво проявлюється його наскрізь вселюдська громадскість та його вірне служення правді. Тут найкраще можемо пізнати його яко людину діла, для якої слово — клич е життєвим імперативом . . .

Масарик не знає і не допускає жадних компромісів. Від дитячого віку — як ми це вже бачили — е він вірний цій прикметі своєї вдачі. Богато особистої давнішої непопулярности і неприємностей у свому приватному, як і прилюдному життю — завдячує Масарик власне цій своїй безоглядній щирости та обороні правди за кожную ціну і в кожному випадку. За це викинули його з бернеської гімназії, за це не раз проклинав його власний нарід, як зрадника і ворога, бо він безоглядно і силоміць пхав свій нарід на шлях всеєвропейського поступу та культури, безупинно побороючи фальшиві національні „святощі“ і безжалістно повалюючи мертвих національних фетишів.

Найтраґічнішою в його життю була славетна його, але страшно непопулярна — боротьба проти відомих сфальшованих рукописів (зеленогорського і кралодворського), що мали бути історичним доказом стародавности чеської славянської культури (датуючої, мовляв, з тих дуже старих часів, коли Німці ще їли жолуди і були варварами), та які весь чеський патріотичний загал майже ідопоклонничеськи адорував, додаючи в них свого роду національну панацею і в кожному випадку національне „табу.“

Для Масарика однак не існують ніякі незайманні святощі — „табу.“ До всього він підходив завжди зі своєю метою аналізу та критики. Скрізь він дошукувався

ядра, ф-му уважаючи за щось другорядне. Всі культурні вартости він перешацував, з під ножа його критики кожна з них виходила не лише у новім вигляді, в повному пристосованню до вимог новочасної науки, але й що є важніше — з новим змістом, відповідаючим культурно-національним та суспільно-політичним потребам і прямицям нашої доби.

Жадна важніша справа не уникла його аналізу. Проблема патріотизму і національна, суспільна і жіноча справа, питання релігії та етики, літератури мистецтва та естетики, політики та економіки і т. д., словом, весь обсяг сучасної культури — був через нього зревідований.

Не підлягає сумніву, що новочасне чеське національно-культурне і політично-суспільне життя під впливом критично-творчої праці Масарика було ґрунтовно змінене як що до свого загального характеру так і розвиткових тенденцій, а само в напрямі національної європеїзації, суспільної демократизації та наукової обґрунтованости.

Так само критично підійшов він до справи автентичности вище згаданих патріотичних рукописів, маючи вже сумніви щодо їх ориґінальности зі своїх віденьських студій у проф. чеської мови Шембера. Він отвертим листом в 1886. р. закликав чеських вчених а насамперед знаменитого чеського філолога проф. Гебауера до наукового аналізу автентичности цих неначе стародавніх памяток чеського письменства.

Ця боротьба проти сфальшованих рукописів велася ним звичайно під прапором правди і проти патріотичної брехні. Своє засадниче становище до що цього і на адресу тих, хто закидував йому дискредитацію власного народу перед цілим світом, Масарик пояснив словами Гуса, що „о скільки правда не може бути виявлена без ганьби, то краще прийняти цю ганьбу, ніж покинути правду.“ „Честь народа — додав він до цього від себе — жадає, щоб ми пізнавали і боронили правду. Є більшою відвагою і заслугою признати свої помилки, ніж боронити шахрайство, хоч би в його вірив весь нарід.“

Об'єктивний науковий аналіз виявив сфальшованість обох священних рукописів. Але чеська суспільність не хотіла цього признати і вона зі зв'язкою майже лютостою накинута на Масарика, як на ініціатора протирукописної акції.

„Йди к чорту, проклятий зраднику! — в цьому заголовку вступної статті одного з впливових чеських часописів дуже вимовно висловлена є шалена ненависть супроти Масарика тодішніх патріотичних чеських кіругів. Масарик однак непохитно як др. Штокман до кінця витримав цю протирукописну кампанію.

Ще не раз відтак патріотична вулиця лютувала та обливала помями наклеїв великого організатора і будівничого Нової Чехії. Називала собак його прізвиськом або перекручували це на мацеє рик (від мацеє) в часі його проти антисемітської боротьби. Навіть у університеті аранжовані були проти нього дикунські демонстрації. Був вже час, коли Масарик зліквідував всі свої справи та навіть закував річи до подорожи за кордон, гадаючи покинути невдячну свою батьківщину. А почуття собачого, мовляв, обв'язку до власного народу примусило його залишитися в Празі, не зважаючи на все, і далі іти власним шляхом майже проти всіх.